

el cartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 123 / Olot, novembre 2019

Coordinació: Antoni Mayans i Xavier Puigvert • Edició: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / SOLFES, PIANOS I CORNAMUSES:

L'ESCOLA MUNICIPAL DE MÚSICA D'OLOT, UNA HISTÒRIA PER ESCRIURE

Els aniversaris rodons de les institucions arrelades reclamen, d'alguna manera, un toc d'atenció, marquen una fita en la memòria col·lectiva. Els llibres commemoratius solen ser els objectes més preuats d'aquest tipus de celebracions i una manera d'actualitzar la pròpia història per encarrilar els anys a venir amb l'orgull renovat. El centenari de l'Escola Municipal de Música d'Olot se'ns va presentar com un repte difícil de refusar perquè tots quatre sabem que, al costat de l'objectiu principal de redactar un estudi retrospectiu de la seva tasca pedagògica, hi teníem, de fet, la possibilitat de revisar molts aspectes de la vida musical olotina des dels inicis del segle XX fins a l'actualitat.

Una de les primeres constatacions en el moment d'endinsar-nos en aquest itinerari de tantes dècades va ser l'existència d'un joc de vincles complexos i persistents amb altres entitats de la ciutat i, per descomptat, amb un poder local que ha promocionat, oblidat, instrumentalitzat, reactivat o protegit la seva escola de música segons el moment. Si l'Ajuntament va donar llum verda el 1918 a la fundació de l'Escola, va ser en el marc d'un programa polític d'enfortiment de la cultura on s'inscrivien també la creació de l'Orfeó Popular Olotí o la Biblioteca impulsada per la Mancomunitat de Catalunya; si el consistori republicà dels anys trenta va mostrar especial estima per la seva institució musical va ser enmig d'un de-

bat sobre la promoció educativa de les classes populars que no sempre es va resoldre satisfactòriament; si el primer ajuntament democràtic després del franquisme va impulsar un nou projecte per a l'Escola, va ser en contrast amb la deixadesa dels vint anys anteriors i amb la confiança que s'obria un nou horitzó que gairebé començava de zero. En moltes etapes s'han redactat memòries, projectes de direcció o reglaments en què els protagonistes proposaven una lectura sobre el sentit de la seva feina, el seu origen i també sobre els objectius que pretenien. I un punt de coincidència d'aquestes autobiografies de l'Escola ha estat sempre la percepció de recomençament, de l'arrencada de nous esforços, gairebé com si tota la trajectòria anterior no hagués arribat a fructificar amb èxit.

Tota aquesta documentació administrativa conservada, abundosa però poc sistemàtica, forneix un material prou ric per construir un relat històric. Tanmateix, comporta el perill evident de condicionar un discurs poc crític sobre una institució que s'explica a ella mateixa. Per això hi hem volgut sobreposar la nostra perspectiva musicològica, complementant les tècniques de recerca arxivística amb la interpretació de textos, la memòria oral –amb entrevistes a testimonis representatius de moments històrics molt diversos– i situant la informació localitzada a Olot dins d'una visió més ampla de la pedagogia musical a Catalunya, en la

qual molts elements olotins adquirien un sentit més ple. Finalment, hem presentat una visió raonada que, a banda d'apel·lar a l'interès dels especialistes, es dirigeix prioritàriament a la societat que ha protagonitzat aquests episodis.

Amb el llibre *Solfes, pianos i cornamuses* podem certificar que la de l'Escola era una història per escriure. Primer, perquè un segle d'existència dona per molt, tant per desentrellar certs mites, malentesos o inexactituds, com per restaurar noms i fets caiguts en l'oblit i que mereixien ser rescats. Segon, perquè l'Escola ha funcionat com una sinèdoque d'Olot: resseguint-ne la història particular hi hem entrevist tota la història de la ciutat, els seus avatars polítics, els seus valors culturals i els alts i baixos inevitables en la muntanya russa que ha estat el segle XX. I tercer, perquè paga la pena reivindicar la capital de la Garrotxa també com a ciutat de la música, contra el mite persistent d'una tradició musical migrada o nul·la davant de l'innegable pes que hi tenen les arts plàstiques. L'evidència dels fets –entre els quals, la mateixa Escola centenària– ha maldat per desmentir-ho fins avui, quan encara l'Escola, ben viva, no ha renunciat a impulsar la formació de nous professionals de la música, mentre ha optat fermament per esdevenir una plataforma per a l'educació de la ciutadania.

JOAN GAY, JOSEP PUJOL,
LAURA PALLÀS I ANNA COSTAL

ANIVERSARI / QUATRE-CENTS ANYS DEL PROCÉS INQUISITORIAL DE PERE TORRENT

El 7 de novembre de 1619 el porquerol i músic Pere Torrent (a) Cufí, de les Encies, era penjat a la forca a la vila de Sant Feliu de Pallerols. Acusat de pactes diabòlics, congriar tempestes i pedregades, provocar golls al coll de les persones i celebrar sàbats de bruixeria, un tribunal de la Inquisició li va arrencar la confessió sota tortura, a més d'aconseguir que denunciés altres bruixes i bruixots del seu entorn de familiars i coneguts.

El condemnat havia estat inculpat per una seva tia, també a la cambra de tortura. No va servir de res el testimoni que el descrivia com un home de poc enteniment. Va pesar més que fos un llobater o domesticador de llops que, suposadament, havia atiat les seves bèsties contra un sabater fins a matar-lo.

L'any 1970, el text del judici va ser publicat en el llibre *Procés d'un bruixot*, base d'un muntatge teatral representat al claustre del Carme d'Olot.

Coincidint amb la Fira de Sant Lluç, ha aparegut el número de tardor-hivern de la revista cultural *Les Garrotxes*. En l'apartat d'actualitat, Ramon Estéban entrevista el periodista i impressor Domènec Moli; Francesc Ginabreda presenta la família de Cal Vigatà, de la Pinya; Àngel Vergés conversa amb la pagesa de Camós, ara olotina, Antònia Port, i Jordi Altesa, amb el fuster jubilat Joan Rubió, de Sant Esteve d'en Bas.

El dossier central ha estat coordinat per Jordi Nierga i se centra en la retirada i l'exili de 1939. Pel que fa a la Garrotxa, Antoni Mayans documenta l'exili dels polítics olotins; Xavier Valeri, Ramon Estéban Bochaca, Joan Carreres, Marta Carbonés i Jordi Nierga descriuen el pas dels desplaçats per Olot, Bianya, l'Alta Garrotxa, les Planes d'Hostoles i les Preses, respectivament. En els casos particulars, Mònica Font rememora la fugida del darrer alcalde republicà olotí, Joan Serrat; Paula Núñez aplega dades sobre els darrers dies de la guerra a la Vall d'en Bas; Josep Vilar reviu la retirada a França de la família Puigblanqué Coromina, de l'Hostalot de la Palla, a l'antic terme de Bassegoda; Pere Cerro reivindica el darrer alcalde republicà de Besalú, Manel Fernández, i Laia Juez detalla el temps de la guerra i l'èxode a la vall del Llémena.

En l'apartat de patrimoni, Joan Sala resumeix el valor etnològic dels oratoris garrotxins; Antoni Mayans i Xavier Puigvert repassen l'arbre genealògic de la família olotina Montsalvatge; Josep Valls parla del sagí i les arengades com a menja tradicional dels picadors o treballadors dels boscos de la vall d'Hostoles i Ester Sala parla dels usos remeiers de l'olivera i l'oli. La secció d'itineraris conté un article de Marta Masó sobre Batet de la Serra i un altre de Joaquim Agustí sobre el camí de Sant Feliu de Pallerols al Coll de Pruit.

Finalment, la secció de memòria fotogràfica, coordinada per Quim Roca, està dedicada als espais de bany naturals.

COL·LECCIÓ LOCAL

MONOGRAFIES

ANGLADA, Gil,

Ball Pla de Sant Miquel d'Olot, 75 anys d'història, Olot: Ajuntament d'Olot, 2019, 68 p.

BOSCH, Toni; DOMÈNECH, Joaquim i SERRAT, Ramon,

Laboratorios Sobrino SA, Olot-Vall de Bianya 1955-1986, la Vall de Bianya: [s.n.], 2019, 211 p.

BUSQUETS, Lluís,

El judici. Els líders independentistes a la banqueta. Crònica i anàlisi de les sessions al Tribunal Suprem, Maçanet de la Selva: Gregal, 2019, 429 p.

CASACUBERTA, Margarida,

Victor Català, l'escriptora emmascarada, Barcelona: L'Avenç, 2019, 224 p.

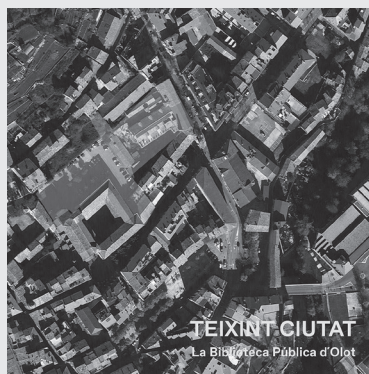
Colada de Lletres. Premis Narrativa curta 2017, Sant Joan les Fonts: Editorial Oliveras, 2018, 79 p.

Colada de Lletres. Premis Narrativa curta 2018, Sant Joan les Fonts: Editorial Oliveras, 2019, 92 p.

XLII Concurs literari infantil i juvenil de la Garrotxa 2016 : XLIII Concurs literari infantil i juvenil de la Garrotxa 2017, Olot: Òmnium Cultural de la Garrotxa, 2018, 82 + 83 p.

CURÓS, Joan (dir.),

La Biblioteca Pública d'Olot. Teixint ciutat, Barcelona: Universitat Politècnica de Catalunya, 2019, 59 p. (Col·lecció monogràfica del TAP PTE-E; 10).

CURÓS, Joan (dir.),

Centre dels Volcans a Olot. 14 propostes, Barcelona: Universitat Poli-

tècnica de Catalunya, 2019, 45 p. (Col·lecció monogràfica del TAP PTE-E; 8).

CURÓS, Joan (dir.),

10 propostes. Residència i centre de dia a l'Aleixar, Barcelona: UPC-ETSAV, 2018, 59 p. (Col·lecció monogràfica del TAP PTE-E; 9).

“De Besalú, grans dones”. La guerra, Besalú: Ajuntament de Besalú, 2019, 53 p.

Textos de Maria Fauró, Fina Pont i Fina Surina.

Escola de Plàstica del Centre Cultural de les Preses: 30 anys: 1989-2019, les Preses: Escola de Plàstica de les Preses, 2019, [16] p.

ESPADALÉ, Jaume,

La màgia del mirall, Sant Joan les Fonts: Editorial Oliveras, 2019, 112 p.

FUMANAL, Miquel Àngel,

“Mare de Déu amb Nen de Santa Maria de Besalú. Bernat Sauler Tallier”, *Un mes, una obra*, juliol de 2019, Girona: Museu d'Art, 2019, 2 p.

GIBERT, Núria,

50 anys de la Residència de Santa Maria del Tura (1969-2019), Girona: Institut de Religioses de Sant Josep de Girona, 2019, 83 p.

Hostals i barbers, Batet de la Serra: Comissió de Festes de Batet de la Serra i Junta Veïnal de Batet de la Serra, [8] p. (Un punt d'història; 5).

ILLAS, Edgar,

The Survival Regime. Global War and the Political, Nova York: Routledge, 2019, 232 p.

MATAS, Roser,

El rocambolesc viatge a l'infern d'en Pere Porter, Tordera: Ajuntament de Tordera, 2019, [32] p. Text de Clara Matas.

MATAS, Roser,

Joanot el fantasmot, Medinyà: Associació Fira del Conte de Medinyà, 2019, [32] p. Text d'Enric Matas.

RICART, Francesc,

Històries de la Cot - 23, la Cot: l'autor, 2019, 11 p.

- SALA, Pere; PUIGBERT, Laura, BRETCHA, Gemma (eds.), *(Des)fer paisatges*, Olot: Observatori del Paisatge, 2018, 206 p. (Plects de paisatge. Reflexions; 6).
- SALA, Pere; PUIGBERT, Laura, BRETCHA, Gemma (eds.), *Paisatges de l'aigua*, Olot: Observatori del Paisatge, 2018, 125 p.
- SOLÀ, Irene,
Dues molars de mamut, la Vall de Bianya: Ajuntament de la Vall de Bianya, Associació Cultural Binari i Cooperativa Cultural Rizoma, 2019, 17 p.
- TORRES, Maribel,
El despertar del navegant, Barcelona: Llibres del Delicte, 2019, 243 p.
- VERDAGUER, Xevi,
Cuida't, Barcelona: Rosa dels Vents, 2019, 261 p.
- VILANOVA, Santiago,
L'explosió de Capità Arenas. La trama del gas natural a la Barcelona preolímpica, Barcelona: Apostroph, 2019, 272 p.
- ARTICLES**
-
- ARTOLA, Jordi; BASSOLS, Emili; LASHERAS, Sandra i ARIMANY, Marc,
"Cicle biològic i fenologia de la papallona del boix, *Cydalima perspectalis* (Walker, 1859) (Lepidoptera: Crambidae), a la Garrotxa (Catalunya)", *Butlletí de la Societat Catalana de Lepidopterologia*, núm. 109, desembre 2018, p. 65-85.
- CARCELÉN, Ricardo,
"Jordi Brunet Forasté. Maquetes para ordenar el turismo de masas", *EGA: Revista de Expresión Gráfica Arquitectónica*, volum 24/35, 2019, p. 212-221.
- CASACUBERTA, Margarida,
"Prudenci Bertrana i la revisió del modernisme: de l'entusiasme a la desil·lusió", dins *Actes del Simposi Internacional Prudenci i Aurora Bertrana. Entre dos silencis*, Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes, 2019, p. 123-149.
- CASACUBERTA, Margarida,
"Víctor Català, una obra d'art total", *L'Avenç*, núm. 461, octubre 2019, p. 13-14.
- DAVIU, Damià,
"Jordi Estartús, fiscornaire", *Som*, núm. 351, 2019, p. 11-16.
- ESPUNYA, Lluís et al.,
"Compensa (Com pensa) l'escola? Algunes respostes a les necessitats educatives en un entorn 'complex'", *Àmbits de Psicopedagogia i Orientació*, núm. 50, maig 2019, p. 89-102.
- GELIS, Pere,
"1949-2019, setanta anys de la crema del burro i inici de la tradició del burro savi", *Puigsacalm*, núm. 143, octubre-desembre 2019, p. 14-21.
- GUARDIOLA, Gaspar,
"La nissaga dels Gallart", *L'Argelaga. La Revista d'Argelaguer*, núm. 39, maig 2017, p. 32-33.
- LASHERAS, Sandra; ARIMANY, Marc; ARTOLA, Jordi i BASSOLS, Emili,
"Desarrollo de métodos para una gestión integrada de la polilla del boj (*Cydalima perspectalis*) (Lepidoptera: Crambidae) en parques, jardines y espacios verdes", *Phytoma*, núm. 308, abril 2019, p. 56-63.
- LEJARZA, Juan R.,
"Sancte Marie Magdalene in castro de Montepalatio", *L'Argelaga. La Revista d'Argelaguer*, núm. 39, maig 2017, p. 34-35.
- MARTÍ, Laia,
"Oficis i establiments antics de Sant Esteve d'en Bas", *Puigsacalm*, núm. 143, octubre-desembre 2019, p. 6-9.
- MERINO, Elena et al.,
"Conversando con... RCR arquitectes. Parte II Ad Naturam. De la construcción del paisaje y de la ciudad", *EGA: Revista de Expresión Gráfica Arquitectónica*, volum 24/35, 2019, p. 18-33.
- MOLINÉ, Jaume,
"I va néixer l'AOAPIX", *La Comarca d'Olot*, núm. 2001, 19 setembre 2019, p. 5-7.
- NOGUÉ, Joan,
"Epílogo. El paisaje: de la mirada individual a la acción colectiva", dins Juan Manuel TRILLO et al. (ed.), *Paisaxes nacionals no mundo global*, Santiago de Compostela, Universidade de Santiago de Compostela, 2019, p. 153-165.
- NOGUÉ, Joan; SAN EUGENIO, Jordi de i SALA, Pere,
"La implementación de indicadores de lo intangible para catalogar el paisaje percibido. El caso del Observatorio del Paisaje de Cataluña", *Revista de Geografía Norte Grande* (Santiago de Chile), núm. 72, 2019, p. 75-91.
- OLIVÉ, Dolors,
"El llinatge dels Riera de Dosquers", *Maliana. Revista de Maià de Montcal i Dosquers*, núm. 16, estiu 2019, p. 28-30.
- RIURÓ, Ricard,
"Francesc Riuró i Llapart, arqueòleg, pintor i fotògraf, enamorat de Sant Ferriol", *El Butlletí. Sant Aniol de Finestres*, núm. 167, octubre-desembre 2019, p. 14-15.
- SAGRERA, Jordi,
"La sinagoga de Besalú", *El Món Medieval. Arqueologia, Història i Viatges*, núm. 37, juny 2019, p. 14-23.
- SERRA, Joan,
"De Gutenberg a les interfícies: canvis en el funcionament cognitiu i relacional del subjecte", *Àmbits de Psicopedagogia i Orientació*, núm. 50, maig 2019, p. 1-8.
- VILAR, Josep,
"La Neus Andrés i Cros", *L'Argelaga. La Revista d'Argelaguer*, núm. 40, desembre 2017, p. 32-33.
- TRADUCCIONS**
-
- NERVAL, Gérard de,
Aurèlia o el somni i la vida, Palafrugell: Pànic editors, 2019, 169 p. Traducció i notes d'Alfred Sargatal.
- NERVAL, Gérard de,
Les Quimeres, Palafrugell, Pànic editors, 2019, 143 p. Traducció i notes d'Alfred Sargatal.

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

El moribund Casino Olotí ha fet una darrera giragonsa per mirar de donar sentit a la seva intranscendent existència i emplenar de continguts i de gent la seva estança més preuada, la galeria sobre el Firal. L'aparador del poder local. La nostra modesta llotja del Liceu, des d'on les mullers dels senyors criticaven les amistançades dels seus marits que passejaven pel Firal. La nostra tribuna del Bernabeu, on els senyors i les autoritats del règim inventaven tota mena de negocis. Els impulsors del canvi volen que ara el Casino sigui un punt de trobada de directius i tècnics qualificats. Han batejat la reforma com a *Campus*, un nom de reminiscències universitàries que té la virtut de projectar sobre l'entitat certa idea de modernitat sense qüestionar ni la seva trajectòria més que centenària ni el seu caràcter classista i elitista. Històricament, els directius de les empreses (aleshores en deien *majordoms*) es trobaven al casino de la Industria y Comercio, i el Círculo Olotense quedava restringit als amos, als militars i als rendistes. Però, com que en els darrers anys les grans empreses han canviat molt, i algunes ja no saben ni qui són els seus propietaris, i en totes els executius i els tècnics, o sigui els universitaris, són els que manen de debò, han ideat obrir una mica la infranquejable porta de l'entitat i deixar entrar aquest grup de nous rics. Benvinguda sigui la iniciativa perquè beu directament dels millors, i escassos, efluvis positius d'aquesta entitat.

El Casino Olotí va néixer amb el nom de Sociedad Filarmónica Olotense amb el doble objectiu de fomentar la música i "proveer a los individuos y sus familias las ventajas que proporciona el trato mutuo". El promotor de la iniciati-

va, Francesc Xavier Estorch, pensava que disposar d'un casino, completament apolític i obert a liberals, conservadors, republicans i carlins, ajudaria a refer les malmeses relacions interpersonals de les elits olotines covades durant la primera guerra carlina, els posteriors governs liberals i les revolucions populars del primer lustre dels anys quaranta del segle XIX. Una dècada després, l'entitat va deixar pas al Círculo Olotense, que va ampliar una mica els seus objectius, sense perdre, però, l'esperit comunitari: "Propagar la instrucción, promover las reuniones y el trato de las personas honradas, proporcionando a las mismas el lúdico recreo y la útil distracción".

La història posterior del Casino queda per explicar, probablement perquè hi ha poca cosa a dir. Quan les classes benestants han estat de moda, les cortines de l'enorme finestrall han restat obertes de bat i bat, i quan les circumstàncies han requerit discreció, han anat fent via en els seus abundants salons interiors. Els diners no volen soroll. Tot i que n'hi ha hagut. L'any 1897 un grup de joves emprenedors (Joan Danés, Eveli Barnadas, Josep Lacot i Josep Sacrest Guytó), preocupats perquè "la vida intelectual de esta población atraviesa una verdadera crisis", varen intentar transformar el vell casino dels rics en un Ateneu Científic, Artístic i Literari. El seu diagnòstic era demolidor: "Tot i ser l'entitat més vella d'Olot, encara està verge de tota iniciativa i de tota obra qualificable d'útil per Olot". Varen fracassar i el casino va continuar fent el que havia fet sempre: ser el punt de trobada de les elits econòmiques de la vila i les autoritats del règim.

HISTÒRIES / L'ARXIU D'ARXIU TRINCHERIA

El dimecres 1 de setembre de 1819, Anton Bertran, hisendat de la vila d'Olot, i Maria Rosa Pujolàs, filla del difunt Josep Pujolàs, pagès hisendat de Santa Pau, signaven capítols matrimonials. Aquest enllaç significava la unió de dos importants patrimonis rurals, el Bertran i el Pujolàs, que uns quants anys després, a l'entorn de 1850, heretà el seu primer fill, Ramon. Certament, Ramon Bertran i Pujolàs es convertí en propietari d'un patrimoni extens, constituït per diversos masos ubicats a les actuals comarques de la Garrotxa, el Ripollès i el Pla de l'Estany.

Ramon Bertran, però, no només heretà un important patrimoni, sinó també un arxiu familiar ingent que, precisament, s'havia conservat al llarg de les generacions per preservar tots aquells documents –alguns datats en el període medieval– que demostrassin els drets de propietat sobre els masos que es posseïen. Què calia fer, doncs, amb aquesta abundant documentació, garantia dels drets sobre els patrimonis heretats? Com altres grans propietaris o hisendats de l'època, Ramon Bertran decidí encarregar a un especialista el treball de descripció i classificació dels documents per tal de conèixer amb exactitud el seu contingut i, sobretot, poder-los localitzar ràpidament, especialment en cas de disputa judicial.

La persona escollida fou Pere Puigbert, probablement oriünd de Tortellà, de qui sabem que, a mitjan del segle XIX, devia haver-se convertit en un veritable expert en aquesta tasca, ja que el trobem treballant en la descripció d'altres fons patrimonials en nombrosos indrets de la Garrotxa. Pere Puigbert havia ideat un mètode acurat de descripció que també aplicà als més de 700 documents que

constituïen l'arxiu Bertran-Pujolàs. En primer lloc, identificà els documents anotant en cadascun lletres de l'alfabet: una per als documents del patrimoni Bertran (B, D, F, etc.) i dues per als del patrimoni Pujolàs (HH, JJ, etc.). Amb els documents amb la mateixa lletra o lletres va crear grups d'unes 20 escriptures que, en segon lloc, ordenà de forma consecutiva segons un criteri tipològic: primerament, aquelles relatives a compravendes de propietats immobles, classificades per mas; i, successivament, documents matrimonials, actes successoris i escriptures de crèdit. Un cop fet, Pere Puigbert degué lliurar a Ramon Bertran un llibre índex o llibre mestre, avui perdut, que li permetria localitzar els documents segons el patrimoni del qual procedien, Bertran o Pujolàs, fins i tot distingint-los per masos.

A finals del segle XIX, el patrimoni Bertran-Pujolàs –i tota la seva documentació– s'incorporà al de la família Trincheria d'Olot. No fou l'únic cas, ja que durant el mateix període el patrimoni Trincheria s'amplià extraordinàriament amb altres incorporacions. Per aquest motiu, un fons d'aquesta magnitud és sovint anomenat "arxiu d'arxius", ja que en el seu interior es poden distingir les peces autònomes a partir de les quals s'ha anat creant, i així esdevé un observatori privilegiat per estudiar el procés de concentració de les grans propietats agràries a la Catalunya moderna i contemporània. Una d'aquestes peces és l'antic arxiu Bertran-Pujolàs on, sortosament, ens podem endinsar més fàcilment gràcies al treball fet per Pere Puigbert fa més de 150 anys.

ALBERT MARTÍ I ARAU

MARGARIDA CASACUBERTA

En record de la Tresona.

Mentre esperem per poder accedir al Casal del Roure, de Josep Berga i Boix, us proposo que ens endinsem en una altra casa escrita: la Torre Magna, a la Celler de Ter, on se situa un dels escenaris de la novel·la *Tres generacions*, de Joaquim Vayreda i Vila (Girona 1843-Olot 1894). Com el seu amic i soci Berga i Boix, el gran dels Vayreda, pintor reconegut, fundador del Centre Artístic d'Olot, del Centre Catalanista i de la societat empresarial El Arte Cristiano, també va provar d'escriure una novel·la, que va restar inacabada i inèdita, i que l'any 1993 Teresa Planagumà va posar a disposició dels lectors en el marc del projecte editorial dels Llibres de Batet.

Com *El Casal del Roure*, *Tres generacions* va ser escrita en el context de la construcció del que en podríem dir la "novel·la muntanyenca" en un moment, el darrer quart del segle XIX, en què la literatura en català passava a ser un instrument actiu en la creació d'identitats individuals i col·lectives, les quals havien de representar un paper fonamental en els nous escenaris polítics sorgits de les revolucions liberals. Contraris, com Joaquim Vayreda, o desenganyats, com Berga i Marian Vayreda, de la via bèl·lica per vehicular la reacció de les regions contra el procés centralitzador i uniformitzador de l'Estat liberal espanyol, adopten el regionalisme com a doctrina i l'associacionisme cultural com a forma d'harmonització i de control social. Convençuts, a més, que els valors del catolicisme, la tradició i el pairalisme són irrenunciables, i espantats davant les conseqüències de la Revolució de Setembre de 1868, es malfiaran dels intents de construcció, per part de la intel·lectualitat modernista, de "la gran novel·la sobre Barcelona" i contribuïran, des d'Olot, "capital de la Muntanya catalana", a fer realitat el projecte de Carles Bosch de la Trinxeria de crear un "realisme de bona mena" en contra del naturalisme zolià que, suposadament, Narcís Oller es proposava d'introduir en la novel·la catalana moderna. Berga, que es prendrà com una qüestió personal tant el procés d'escriptura de *Tres genera-*

cions com, després de la mort prematura de l'amic, la preservació i difusió del manuscrit, va escriure un comentari revelador en aquest sentit: "Ben escrit això, ho trobo més important que *La febre d'or*, perquè aquella és una novel·la rebuscada."

És evident que *Tres generacions* no és una novel·la "rebuscada", sinó volgudament didàctica que confronta dues famílies, l'una "menestral", l'altra "aristòcrata", que mantenen un vincle estret amb la propietat de la terra. Si el seny i la robustesa de cos i d'esperit caracteritzen els membres de la primera família, la passivitat i la disbauxa són els trets distintius de la segona, que no dubtarà a abandonar l'"antiga casa pairal" un cop "adquirit" el títol nobiliari i instal·lar-se a Girona, una mena de "petit Madrid". La decadència de la casa simbolitza les conseqüències nefastes de l'absentisme d'una part dels propietaris rurals, denunciat per tots i cadascun dels escriptors de l'Escola d'Olot. Ara bé, després de diverses peripècies pròpies de la novel·la fulletonesca, serà la pubilla de la família menestral, Clara, model de dona catalana, sana, intel·ligent, voluntariosa i assenyada, qui restituirà l'ordre i salvarà la casa pairal per a una "tercera generació" que, sorgida del procés de regeneració moral, econòmic i social que la pubilla representa, està "destinada a enterrar la nostra". La novel·la es tanca, doncs, vint-i-tres anys després dels fets que en constitueixen la trama, amb la restauració i modernització del casal abandonat:

"El casal dels marquesos de Torre Magna presentava son aspecte senyorial primitiu gràcies a una entera i paulatina però assídua restauració. Sos finestres gòtiques i sa porta rodona a grans doelles donaven a l'edifici riquesa i majestat. La torre, que a un dels seus ànguls s'aixecava vella ensems que robusta, acabava de ser restaurada sa teulada a quatre vessants i posat un parallamps en sa punta piramidal. Tots los detalls que s'observaven en l'edifici i en sos accessoris exteriors com també en les plantacions de fruits i arbolats descobrien un cap intel·ligent i una voluntat persistent que ho dirigia. L'aire del benestar i de la felicitat relativa es feia sentir per tot arreu."

ELS NOMS DE LA TERRA / TEULERIA RESPECTABLE

XAVIER PUIGVERT I GURT

Diuen que no s'ha de començar mai la casa per la teulada, però jo soc de l'opinió que caldria tenir en compte aquesta quimera. Sense teulada, la resta de l'obra no té cap possibilitat de resistir els meteors, mentre que un gran nombre d'exemples ens demostren que fonaments profunds i bones parets no són imprescindibles. Meditem-ho.

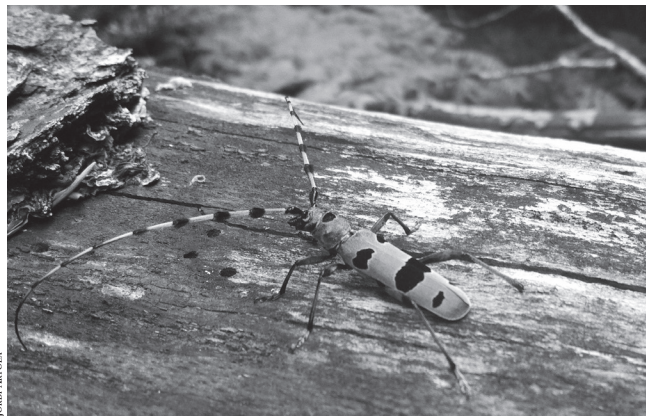
En vuit-cents anys d'història d'Olot, ningú no ha dubtat mai que la teula era un element estratègic de primer ordre per a la formació de la vila, una simple peça de terra cuita que mereixia el tractament d'un metall preciós. Cada generació local comprovava de primera mà que no podia edificar cases habitables a l'antic "orinal del cel" –el motiu que descrivia la tendència excessiva als xàfeces sobre la vall olotina– sense una bona cobertura teulera. Per sort, no els calia recórrer a cap importació que hauria estat incessant i onerosa: algunes vores del Fluvià, aquí mateix, proporcionaven les argiles desitjades per elaborar les peces que havien de permetre dormir sota sostre persones i animals. De manera inadvertida, segurament per una simple casualitat de la planificació urbanística, aquesta tradició manufacturera és recordada en el nomenclàtor actual en *el camí de la Teuleria*,

a tocar de l'esplanada de l'Estació, entre el pont de Ferro i el de Sant Roc. Mig amagat entre carrers amb noms artificials de ciutats espanyoles i elements ferroviaris, el camí ens recorda que allà hi havia hagut alguna cosa més corpòria. Des de l'inici del segle XVI, una via menava des de la vila cap a un *for de la Teula* (1511) que algú havia bastit a aquella banda de riu. L'abundància de matèria primera va convertir aquell negoci incipient en un referent i, des de 1526, tot el marge fluvial es va conèixer com el "lloc anomenat la Teuleria" (*in loco vocato la Taularia*). Un negoci que devia ser prou rendible: el propietari del terreny era el cavaller Guillem Collferrer, que preferia sostreure una part de les seves terres a la producció agrícola per destinar-les a la fabricació de teules i rajols. S'ho valia, perquè en un contracte de 1570 els teulers que hi obraven van acordar una producció de 60.000 peces en set mesos. Amb el temps, aquell ritme devia quedar obsolet i l'any 1917 l'espai va ser ocupat per una moderna bòbila on coure de tot a una escala molt superior.

D'alguna manera, el topònim reivindica els serveis prestats per l'obrador de teula ceràmica en l'aixopluc de l'Olot anterior al fibrociment i el formigó. Oferim-li respecte.

APUNTS I REPUNTS NATURALS / LA ROSALIA

EMILI BASSOLS I ISAMAT

JORDI ARROXA

Els arbres dels boscos que conformen l'extensa massa forestal que cobreix tres quartes parts de la superfície de la Garrotxa presenten, en línies generals, un aspecte prim i esquitit degut a l'elevada densitat i competència a la qual estan sotmesos. En aquest context comarcal, els rodals de boscos madurs o de boscos vells es poden comptar amb els dits de la mà. Un bosc madur es caracteritza per l'existència d'arbres de totes les edats; això vol dir molts arbres joves convivint amb uns quants arbres grans i vells, que són els que garanteixen la producció de llavor i, per tant, la capacitat de permanència del bosc. La successió ecològica condueix el bosc cap a l'estat de maduresa i és, precisament, en aquest estat quan s'assoleixen els valors més alts de biodiversitat. Algunes espècies d'animals, però també de plantes, líquens o fongs, s'utilitzen com a bioindicadors per determinar tant la qualitat ecològica del bosc com el seu estat de maduresa. Una de les espècies que millor funciona com a bioindicador és el banyarriquer del faig (*Rosalia alpina*). En cercles entomòfils, aquest cerambícid està considerat com un dels insectes més bonics de la fauna catalana. Una valoració subjectiva, però ajustada a dret, que es basa en la seva capriciosa anatomia: un cos prim i esvelt, una curiosa combinació de colors, cos blau amb taques negres, i unes llargues

i estilitzades antenes. Per posar un símil humà, seria com una mena de *drag queen* dels insectes. La seva àrea de distribució natural a Europa se superposa amb la del faig (*Fagus sylvatica*): consegüentment, a la península Ibèrica només es troba a la part septentrional. Les larves del banyarriquer del faig s'alimenten de fusta morta o en descomposició i poden tardar fins a dos i tres anys a completar aquesta fase del seu cicle biològic. El millor moment per veure els adults és als mesos d'estiu, quan prenen banys de sol damunt dels troncs vells. A la comarca de la Garrotxa, només s'han observat a les fagedes del massís del Puigsacalm i, més recentment, en fagedes relictuals de l'Alta Garrotxa. Tot i que l'olotí Enric Macias, gran col·leccionista d'insectes i millor persona, deia haver-lo vist a la fageda d'en Jordà, entre el grup d'experts locals sempre hi ha hagut dubtes a l'entorn d'aquesta observació per dues raons principals: una, perquè mai més se l'ha tornat a veure, i l'altra, perquè els faigs de la fageda d'en Jordà, massa joves, no ofereixen l'estat de maduresa necessari perquè la *Rosalia alpina* hi pugui mantenir una població estable.

El banyarriquer del faig està inclòs en la Llista Vermella de la Unió Internacional de Conservació de la Natura (UICN) amb la categoria de "vulnerable". La normativa catalana i europea protegeix aquest escarabat; per tant, la gestió que es faci del bosc allà on hagi estat observat haurà de tenir en compte la seva presència. El que més afecta el banyarriquer del faig és la tala de les fagedes madures, la retirada dels troncs caiguts i la neteja del bosc. Una gestió favorable a la *Rosalia alpina*, i a moltes altres espècies d'invertebrats forestals, seria permetre que les fagedes avancessin cap a un major estat de maduresa. Hem de tenir en compte que les fagedes humides són les comunitats forestals més sensibles al canvi climàtic; en conseqüència, el futur de la *Rosalia alpina* a la comarca de la Garrotxa no sembla gaire pròsper.

Com dirien els Déu n'hi duo, ...malament rai! Com diria la Rosalía, ...malamente!

DIBUIXOS AMB EL COMPONEDOR / ANTON GUÀRDIA, UN HOME SENZILL, MERAVELLÓS

DOMÈNEC MOLI

Aquests papers els omple el qui firma, sense la col·laboració habitual del faulista, entre altres raons perquè el meu amic, pels anys en què vaig compartir el dia amb en Tonet, encara vivia en el món imaginari on no saben com es fa un llibre.

En Tonet, com li dèiem familiarment aquells que el tractàvem a diari a la impremta, era un home senzill que des de molt jove, quasi un infant, havia après allò que Gutenberg va posar en ordre fa més de cinc segles. Va viure el final dels anys trenta del segle passat amb el componedor a la mà. Ell va tancar la impremta quan la sublevació feixista va remoure la nació. Ell va veure com la impremta era segrestada per l'exèrcit republicà ja en retirada i com, a canvi de la seva ocupació, hi deixaven una bona quantitat de paper. També, com les forces feixistes s'apoderaren en nom d'Espanya d'aquell paper per editar els primers números de la revista que va omplir, en el camp de la comunicació, els quaranta anys de pau. Va escoltar com els capellans, fidels al senyor del cel i la terra, tiraven trona avall el consell de no portar feina a la impremta perquè era un niu de comunistes separatistes. I ell va atendre els primers clients de la postguerra que, curiosament, foren els caputxins. Ell va treballar a la

impremta els anys de pau de cementiri fins als primers anys del règim del 78.

Quan el vaig conèixer, ell era un mestre de l'ofici, coneixedor del català, cosa poc habitual en aquells dies en què s'ensenyava a les escoles en la llengua de l'imperi. Componia, distribuïa, imprimia amb la minerva i amb la màquina plana, encunyava, alçava, coneixia els tipus... Qui firma no sabia ni que dotze punts eren un cícero, i amb 28 anys no era capaç d'escriure en la meua pròpia llengua. En Tonet, un home senzill –de casa a la feina, de la feina a casa–, va ser el meu mestre en tot. En l'ofici d'impressor, en l'aprenentatge de la llengua, en la fidelitat i l'amor a una feina...

A les bones persones els passa de tot i a ell el pitjor: fins i tot la mort de la filla que tant estimava. Quan un dia del darer mes d'agost la seva neta m'informà de la seva mort, vaig reviure aquells anys i vaig pensar com ho sentirien aquells amics de la impremta que l'estimàvem. La seva va ser una vida com tantes de gent que fa el seu camí amb humilitat però amb decisió. Una gent que en realitat són l'autèntic exemple que formen la base de les societats humanes i que cada dia trobem a faltar més. No tindran cap carrer que els recordi. Tampoc ho necessiten. Són els millors.

JAUME BOSQUET

Aquesta avinguda olotina porta el nom d'una república llunyana, de l'altra banda de l'oceà. Un territori immens que acull un estuari platejat del qual pren el nom en sinonímia, en derivació i en habilitació. Bressol de genis: l'orb d'un altre poema dels dons, l'heroi blaugrana o el cantant que deixava el cor a l'illa cubana, per dir-ne tres de cimejants. L'arreglament dels plàtans lliga, en una geometria que produeix plaer als esguards sensibles, amb la disposició del terra, sobretot amb l'ampla línia central que marca un traçat entre el conglomerat que l'engloba. Un pas, la contingència d'un camí, l'opció d'anar cap al riu o cap al parc. Tot, arbres, rajoles, pavellons a banda i banda, jardí de la infància, gespa verdíssima, conflueix en una harmonia venturosa. Tanmateix, sempre hi ha una ovella negra, un element discordant, un recordatori que la perfecció no és a l'abast, que queda molt lluny l'aliança humana amb la raó àuria. És meritori, sí, en aquesta suprema conjunció de l'urbanisme, essent un mínim objecte del mobiliari urbà, aconseguir tanta força en la discordança, tanta visibilitat en el desafinament. No se l'han mirada, no, aquests nens en colla que, en sortir del pavelló vell, van cap a la rotonda americana on els espera el bus. És migdia, quarts d'una. Primer d'octubre. Sol radiant. El bus ja enfila cap al vial. Borda un gos. La paperera grisa no pot passar desapercibuda. Podria ser el final d'una pel·lícula en blanc i negre. La paperera és un dels tres protagonistes, el que està enamorat de la dona que es veu venir de lluny, pel mig ben bé. La paperera n'està enamorada, però n'hi ha un altre, un tercer. L'espera, a la dona, amb abric, amb barret, recolzat en un carruatge antic, les mans a les butxaques. La dona, que camina decidida, les mans a les butxaques també,

es va acostant. Porta abric. Porta barret. Passa per davant de la paperera. Passa per davant de l'home. Ni se'l mira. Ni se la mira. Sembla com si hagués de sortir de la pantalla. Escena memorable. Porfídiosa música de cítara nostàlgica. S'acaba la pel·lícula just quan, pel fum de la cigarreta que l'home estàtic com una paperera acaba d'encendre, se'n va tota la seva felicitat futura. Un gaudi que ara mateix surt, en forma de crits compassats, un pèl selvàtics, un punt primitius, simiescos tal vegada, up va!, up va!, up va!, up va!, up va! Són jugadors de ping-pong que empallen, en moviments agíllsims, la fumèria blanca de la piloteta de cel·luloide. No han hagut de pujar la rampa d'aquí davant, tan a prop de la paperera, on, avui fa dos anys, el veïnat va ser veïnat. Pequinesos olotins, mai no havien estat tan junts, cos amb cos, braços amb braços, davant les alarmes, davant les imatges, que es veien en els mòbils, de la brutalitat de la policia ibèrica en altres seus electorals. Torna a bordar, insistent, el gos, que aconsegueix un miraculós acoblament rítmic sincopat amb els del tennis de taula. Ve ara una altra patuleia escolar, sorollosa. Va en direcció al riu. Una de les mestres tira un paper blanc a la paperera. S'hi pot fer inventari: el paper blanc de la mestra, una poma golden mig menjada (de quin paradís?), paper de plata (argentina?), un plàtan negríssim, un plàstic obert que anuncia una desapareguda barreta de xocolata, fulles roges... fortor de vida degradant-se. Si va haver-hi un dia el gras i el prim, aquests dos nois que vénen de l'escola són el tap i l'ampolla. Estan en aquell punt que el cos s'esparpalla. Xerren animadament mentre passen, en veu alta: "Endavant, endavant!" L'alt és un olotí de nissaga xinesa i el baix és un olotí de llinatge gambià.

BREVIARI

El dimarts 12 de novembre, a les set de la tarda, a la sala d'actes de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, tindrà lloc la conferència **Genealogia i genètica, arxius i ADN. Descobrint avantpassats amb FamilySearch**, que pronunciarà el genealogista Dan Hull, membre de FamilySearch. Aquesta organització sense ànim de lucre es dedica, de forma col·laborativa, al descobriment i la conservació de les històries familiars i la recerca dels avantpassats, mitjançant l'accés gratuït a través de la web a tota mena de registres. La pàgina està finançada i gestionada per l'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies. Aquest trimestre, Dan Hull i la seva esposa Martha Hull, voluntaris de l'organització, estan digitalitzant diverses sèries documentals a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa en el marc d'un conveni entre el Departament de Cultura i FamilySearch. Posteriorment, les imatges digitalitzades es podran consultar al web de l'organització i a l'aplicació Arxius en Línia del Departament de Cultura.

...

El divendres 29 de novembre, a les set de la tarda, a la sala d'actes de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, tindrà lloc la presentació del setè volum dels *Estudis Històrics de la Garrotxa*, editat per l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa. La publicació, de caràcter monogràfic, recopila els 164 articles de la secció **Els noms de la terra**, redactats per l'historiador i arxiver Xavier Puigvert Gurt (Olot, 1966), que han anat apareixent regularment des de l'any 1997 en els butlletins municipals *El Plafó*, *El Cartipàs del Plafó* i *El Cartipàs*. Es tracta d'un recull de notes comentades sobre aspectes toponímics de la comarca.

...

Com és habitual durant l'horari d'hivern, l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa obre el matí de cada primer disabte de mes, de 9 a 14 h. Els darrers dos mesos del 2019, per no coincidir amb les festivitats properes als dos primers caps de setmana, els **dissabtes hàbils** són el 9 de novembre i el 14 de desembre.

ACCA. COLECCIÓN D'IMATGES DE JOAN M. DOR CUMIS

Em fou proposat, per la direcció d'aquest *Cartipàs*, que redactés uns articles sobre les meves vivències, amb els meus dubtes sobre a qui poden interessar. És una proposta arriscada, perquè les vivències es basen en la memòria personal, que sempre és subjectiva. Si a això hi afegim el pas dels anys, que actua com un filtre sobre els records, com una boira involuntàriament interessada, arribo a la conclusió que he d'admetre d'antuvi que molts lectors tinguin percepcions diferents sobre les vivències que puc explicar, i pot ser que tinguin raó.

Vaig néixer, fa la basarda de vuitanta-cinc anys, en un dormitori de la casa número 7 del carrer d'Antoni Soler, al barri del Carme d'aquesta nostra ciutat. Era un casal de quatre plantes, en la qual es barrejaven, d'una manera avui impensable, però normal a l'època, el lloc de treball i la llar, i la feina era ni més ni menys que una agència de transports que ocupava tota la planta baixa, amb els seus molls de càrrega i descàrrega, les quadres de cavalls, els carros, els camions... i, al bell mig d'aquest trencaclosques, arrencava una escala interior d'accés a l'habitatge; i per sobre d'aquest

encara hi havia unes golfes, que feien les funcions de paller per als cavalls. Pot semblar, explicant tot això, que era un habitatge deficient, i no: era ben assolellat, amb tres façanes i una distribució pròpia de les cases grans de principis del segle passat, i una eixida, que, en forma de terrat, donava al carrer. Completaven el conjunt uns darreres, on hi havia el galliner, el coniller i el colomar. Per tenir, fins i tot tenia un pis per als gats.

Tot això al bell mig del barri del Carme, on alternaven les cases amb els tallers i comerços, una barreja pròpia d'una zona d'expansió urbana que es consolidà a finals del segle XIX i principis del XX, seguint en solució de continuïtat el carrer Major de la ciutat d'Olot, i amb punt de partida referencial, el convent dels carmelites. Era un barri molt actiu i ple de vida, on amb puntualitat sonaven les sirenes de les fàbriques. Èrem veïns de Can Sacrest –on ara hi ha prevista la nova biblioteca– i al soroll continu del seus embarrats hi estàvem tan avesats que, quan els festius paraven, estranyàvem el silenci. Contribuïa també a la vida del barri l'edifici del claustre del Carme, d'activitats polivalents: fou caserna militar, dels bombers, escola de dibuix i oficis, institut de batxillerat i, recordo per un temps, la Sala Vayreda i el terratrèmol que provocà entre els cercles d'artistes locals l'exposició de l'obra informalista de Josep Guinovart. Els dies de mercat, s'hi sumaven els cotxes de línia de Camprodon, amb la baca a vessar de gent i de cistells d'aviram. Un referent era l'església del Carme, amb una comunitat nombrosa amb els seus estudiants o *marianets*. La gent del barri, en un temps d'una forta implantació de pràctica religiosa, se sentia més del Carme que de la parròquia. La festa del Carme, amb el seu drac i una pirotècnia de *potentes morteretes*, que feien vibrar els vidres dels balcons, era la flor que feia estiu.

ME'N RECORDO / 53

Recordo una infantesa viscuda al carrer, voltant amb en Jaume pels camps de la Canova fins al bosc de la Coma (quan encara era un bosc) o corrent per la carretera vella de la Deu fins al Parc Nou (quan només era un parc). Recordo que quan els *tites* venien del *pueblo* passaven un temps a casa, un pis minúscul a Pequín, abans no s'instal·laven pel seu compte i feien venir la família. Recordo anar amb la mare a can Morchón a comprar llibres dels *Cinco*. Recordo rellegir habitualment els pocs còmics de la sala infantil de l'antiga biblioteca. Recordo els nervis del primer dia de curs de setè al Malagrida, quan ens van ajuntar nens i nenes en una mateixa aula. Recordo que aquell mateix curs, amb la Carme Cornellà, vam construir els primers gegants de l'escola i vam participar en una festa de Rialles al capdamunt del Firal. Recordo el dia que vam demanar permís per sortir de l'escola i anar-nos a matricular a l'Institut. Recordo on eren els diferents caus dels escoltes (el

lloc variava segons la unitat): a casa d'en Tomàs Costa, als Caputxins, al carrer Fontanella, al pis del campaner de Sant Esteve... Recordo haver servit copes al caporal dels grisos, de servei, mentre tocava Tequila al Pai Pai. Recordo la humitat de la càmera d'estufatge i la pols de la màquina de raspallar de la fàbrica d'embotits. Recordo que de tant colar-me a la piscina de les Tries el personal del CNO ja es pensava que n'era soci. Recordo que les Festes del Tura només eren les parades, sobretot l'*Sportsmòbil*. Recordo les sessions dobles de cinema al Casal Marià amb els tiquets que ens donava mossèn Alfonso a l'hora de catecisme. Recordo que mai vaig ser prou hàbil amb els *nunchakus* de fabricació casolana ni amb l'*skate* que mai vaig tenir. Recordo els entrenaments gèlids a la pista del Casal Marià, llarguíssims quan s'acostava la fase final del campionat provincial escolar. Recordo que la il·luminació de la pista funcionava a base de fitxes que calia introduir al comptador cada mitja hora.

Recordo que sovint havíem de deixar l'entrenament a mig fer. Recordo el privilegi que va suposar jugar amb l'Olot i disposar de vestidors amb aigua calenta al pavelló. Recordo les hores guanyades a Ca l'Avi. Recordo les tedioses tardes a l'Sport, quan hi havia temps per a tot. Recordo les sangries al Rhin a una edat incomprensible i els entrepans al Quims sortint de la sessió de cine dominical. Recordo les cerveses a l'Europa (i la seva platja ocasional), els còctels al Bruixes i Maduixes i els combinats al Coco. Recordo haver vist en Tejero entrant al Congrés de Diputats a la tele de l'Estudiantil. Recordo la vaga a favor de la llibertat d'expressió pel cas d'en Xavier Vinader. Recordo les festes d'estudiants al gimnàs de l'Institut i les festes de Sant Tomàs al Pai Pai o a Kratter's. Recordo molt el viatge a Itàlia. Recordo que vam anar a fer la selectivitat a Girona i que ens hi vam haver de quedar a dormir. Recordo que tampoc pensava en el futur.

SANTI COLOMER